

El jaciment de Mas d'en Boixos (Pacs del Penedès, Alt Penedès). Un espai utilitzat des del Neolític fins a l'època ibèrica

JORDI FARRÉ, JOSEP MESTRES, M. ROSA SENABRE,
JOSEP M. FELIU

Secció d'Arqueologia del Museu de Vilafranca del Penedès

INTRODUCCIÓ

El jaciment de Mas d'en Boixos-1 està situat a la depressió del Penedès, en un terreny propietat de l'empresa Miguel Torres SA, al terme municipal de Pacs del Penedès (Alt Penedès).¹ S'hi accedeix per la carretera BV-2121, que surt de Vilafranca i va cap a la Llacuna, i, abans d'arribar al poble de Pacs del Penedès, ens trobem un trencall a mà esquerra d'un camí asfaltat (indicat amb el rètol de Bodegues Torres-càrrega i descàrrega) que ens porta fins a la finca de l'empresa Torres.

Els camps, avui amb edificacions, eren ocupats per cereal i vinya. Encara ara, formen una suau elevació que culmina en el sector més al nord del terreny excavat, on trobem les naus edificades a la dècada del 1980. El terreny, a 217 metres sobre el nivell del mar, té una composició geològica quaternària –argiles carbonatades i graves– i en el sector més oriental aflora el substrat d'argiles miocèniques.

ANTECEDENTS

La primera notícia del jaciment que es coneix, és de l'any 1955, quan en una llaurada, el pagès dels terrenys va localitzar una sepultura i va avisar el senyor Pere Giró, en aquell moment *comisario local de Excavaciones Arqueológicas de Vilafranca del Panadès*. Al novembre d'aquell mateix any, el senyor Giró i els seus col·laboradors del Museu de Vilafranca van excavar la troballa, que van anomenar '*sepulcro almeriense*' (Giró, 1957-1958).

1. Coordenades UTM: CF 881787.

Segons els quaderns de camp de l'excavació, a 1,45 m de profunditat es trobaven les quatre lloses de cobertura de l'estructura, que tenia forma ovalada i una alçada de 0,98 m. Al seu interior s'hi trobava un inhumat en posició fetal, orientat amb el cap al nord i mirant a l'est, del qual es van recuperar diferents restes òssies. L'airexovar estava format per un vas ovoide amb dues nanses, fragments d'un vas petit, quatre destrals polides, dos ganivets de sílex, un micròlit trapezoïdal, deu denes de cal·laïta i un cargol marí perforat, actualment dipositats al Museu de Vilafranca.

A banda d'aquest enterrament també es van localitzar diferents acumulacions circulars de pedres i fragments de ceràmica, que devien correspondre a algunes de les estructures excavades durant les nostres campanyes dels anys 1997 i 1998.

ACTUACIÓ ARQUEOLÒGICA

L'any 1997, després d'obtenir el permís del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, s'organitzà la prospecció de l'espai on havia aparegut l'enterrament i on l'empresa Bodegues Torres projectava l'ampliació de les seves instal·lacions. Els treballs de prospecció van anar posant al descobert nombroses estructures, que confirmaren l'existència del jaciment arqueològic.

Un cop localitzades les primeres estructures es procedí a l'inici de l'excavació arqueològica, que es féu en dues fases, l'any 1997 i el 1998, i fou dirigida pels arqueòlegs Jordi Farré, Josep M. Feliu, Josep Mestres i M. Rosa Senabre (de l'empresa Tríade SCP).² El finançament de l'excavació va anar a càrrec del Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya i, en una part, de la mateixa empresa Miguel Torres SA, a la qual agraïm la seva col·laboració en tot moment.

Durant les campanyes realitzades aquests dos anys, s'han excavat un total de 106 estructures amb una atribució cronocultural que va des del Neolític fins a l'època ibèrica, i se n'han localitzat 25 més.

Fins ara l'extensió del jaciment és de 1,3 hectàrees, però cal tenir present que només s'ha excavat del jaciment aquells espais que es veien afectats per la construcció. Així doncs, creiem que les restes arqueològiques s'estenen més enllà dels espais ara prospectats.

L'OCUPACIÓ NEOLÍTICA

Entre l'ampli conjunt de fosses excavades en aquest jaciment hem identificat un total de 15 estructures atribuïbles de manera genèrica al Neolític. Totes elles es troben localitzades a l'extrem nord, que coincideix amb la part més elevada de l'àmbit de la intervenció arqueològica i adjacent a les vinyes i instal·lacions industrials de

2. A part del grup de tècnics arqueòlegs, cal agrair l'ajut dels col·laboradors de la secció d'arqueologia del Museu de Vilafranca.

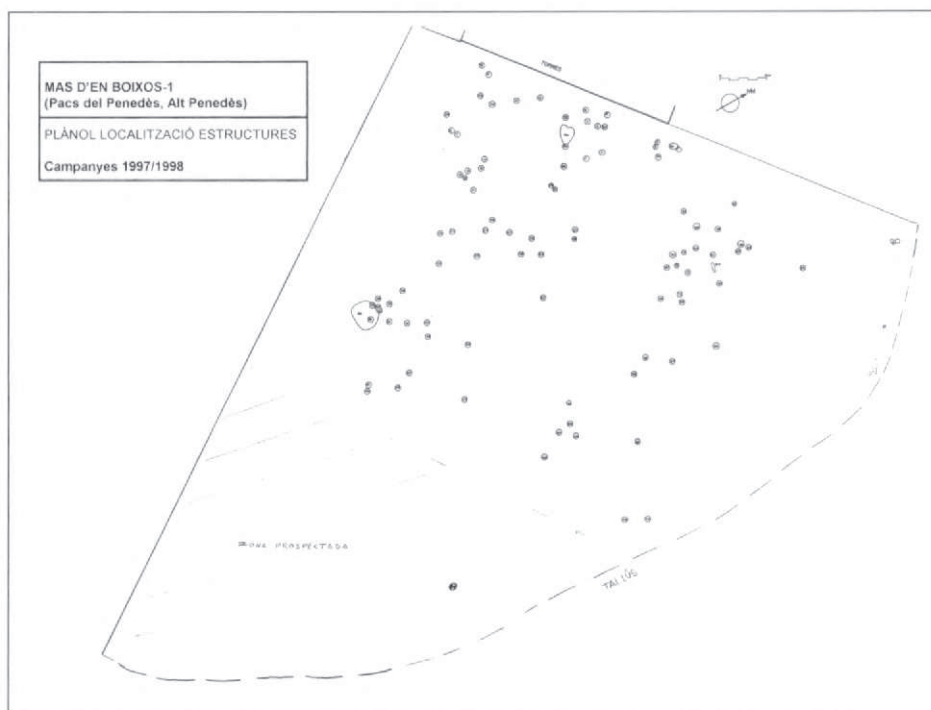

Figura 1. Topografia general del jaciment. Campanyes 1997-1998.

l'empresa Miguel Torres. Tanmateix, la concentració de les evidències neolítiques en aquest sector no és exclusiva, ja que en el mateix àmbit trobem estructures del bronze inicial, primera edat del ferro i ibèriques. Aquesta distribució espacial fa pensar en la continuïtat del jaciment, si més no pel que fa a l'ocupació Neolítica, cap a aquesta àrea on encara no s'ha intervingut arqueològicament.

NEOLÍTIC ANTIC

Per les seves característiques morfològiques, pel grau d'arrasament i pels materials que proporcionen podem atribuir un total de 9 estructures al Neolític antic, totes elles identificables com a sitges d'emmagatzematge. D'aquestes, podem precisar la seva adscripció cronocultural en cinc casos: una del Neolític antic cardial i quatre del Neolític antic evolucionat. Les quatre restants no permeten precisar la seva cronologia específica, pel fet que no proporcionen elements arqueològics o, quan en presenten, aquests no són significatius.

Com acabem d'indicar, al Neolític antic cardial correspon una única fossa, E-83. L'erosió que ha sofert és tan forta que sols ens resta el fons, de tendència planocòn-

cava, encara que força irregular. El seu diàmetre és de 120 cm i la fondària conservada de 13 cm. La seva restitució teòrica, pel que coneixem d'altres jaciments neolítics i considerant una erosió de 50 cm, permet suposar un perfil troncocònic i una fondària de 63 cm fins a l'inici de la boca (Tipus B).³ Es calcula que té una capacitat de 506 litres. El reompliment, constituït per sediment argilós i pedres termoalterades, és homogeni. Ens ha proporcionat únicament quatre petits fragments ceràmics, dos d'ells amb decoració impresa cardial que corresponen a un mateix recipient.

Del Neolític antic evolucionat podem documentar la presència segura de 4 estructures: dues definibles morfològicament, E-8 i E-93, i restes molt malmeses d'altres dues, E-13 i E-4/5. De la primera, amb un diàmetre màxim de 160 cm, se'n conserva el fons amb una potència de 26 cm. La seva restitució teòrica permet definir-la com troncocònica, de fons còncav, una fondària de 78 cm i 993 litres de capacitat (Tipus B). La segona, més gran, amb un diàmetre de 196 cm, conserva 70 cm de potència i permet precisar una forma subcilíndrica amb fons pla (Tipus A). La forma completa devia tenir una fondària de 125 cm i una capacitat de 2.819 litres. Una altra estructura fou parcialment destruïda en obrir una sitja (E-13) en època ibèrica. De l'estructura neolítica sols restava una petita porció adjacent a la boca de la sitja ibèrica. A l'interior d'aquesta aparegueren ceràmiques clarament neolítiques que s'hi devien introduir en desprendre's una part de la boca durant el rebliment de la sitja ibèrica. Devia completar la sèrie una altra estructura de la qual no queda cap evidència morfològica pel fet que ha estat completament destruïda per la construcció de dues sitges en èpoques posteriors: l'una en el bronze inicial (E-5) i l'altra en època ibèrica (E-4). Les restes ceràmiques i lítiques que apareixen com a elements intrusius en el farciment d'aquestes són l'únic testimoni de l'existència de l'estructura neolítica.

Les altres quatre estructures restants (E-2, E-16, E-86 i E-95), que atribuïm de manera genèrica al Neolític antic, mostren unes característiques morfològiques semblants a les que acabem de descriure. Presenten diàmetres compresos entre 130/145 cm i es troben fortament erosionades, de manera que únicament se'n conserva el fons i, en algun cas, l'inici de les parets. La seva restitució, d'acord amb la topografia del suposat sòl neolític, permet atribuir-los unes fondàries compreses entre 66 cm i 98 cm i una capacitat d'entre 597 litres i 1.119 litres. Tipològicament devien manifestar la presència dels dos tipus A i B ja documentats en les altres sitges neolítiques.

Pel que fa al reompliment, la seva anàlisi individualitzada permet determinar que la seva composició, estructuració i fertilitat arqueològica és heterogènia. Característica que concorda plenament amb el que hem anat observant en jaciments semblants com el Pujolet de Moja (Vilafranca del Penedès) (Mestres *et alii*, 1997), el

3. Utilitzem tipologia que establirem en l'estudi del jaciment del Pujolet de Moja (Mestres *et alii*, 1997): Tipus A, de secció cilíndrica i amb una relació fondària/diàmetre màxim de 0,7; Tipus B, de secció troncocònica i amb una relació fondària/diàmetre màxim de 0,5.

Pou Nou-2 (Olèrdola) i l'Hort d'en Grimau (Castellví de la Marca) (Mestres, 1989). El mateix podem dir pel que fa al sediment que curulla les estructures. Hi predominen les terres marronoses, de matriu llimosa amb petits nòduls carbonatats, pròpies del subsòl. També és freqüent la presència de pedres termoalterades que podem trobar distribuïdes de manera aleatòria o formant veritables nivells. Els sediments amb component d'origen orgànic, generalment cendrosos amb alguns petits carbons, són menys comuns. No documentem alteracions tèrmiques del sediment; únicament en un cas, E-2, hem apreciat una rubefacció que afectava el subsòl de la part central del fons de l'estructura. Això ens permet deduir que la combustió es devia produir a l'exterior i que els productes resultants devien acabar abocats a l'interior de les estructures.

D'altra banda, l'anàlisi comparativa de les dinàmiques de rebliment entre les diferents estructures posa de manifest la variabilitat i disparitat de les accions que n'han produït el rebliment, una vegada amortitzada la seva funció primigènia d'emmagatzematge. En la majoria de casos, la sedimentació respon a la deposició de terres, pedres i productes d'activitats domèstiques, fetes en un àmbit espacial proper, introduïdes per accions d'origen natural i/o per abocaments indiscriminats d'origen antròpic.

Aquestes estructures han proporcionat un interessant, encara que poc nombrós, conjunt de materials arqueològics. D'entre aquests, sobresurt per la seva representació numèrica el material ceràmic, seguit pel lític i, de manera excepcional, pels elements malacològics d'origen marí. Les restes faunístiques hi són totalment absents. En les sitges que hem atribuït amb seguretat al Neolític antic evolucionat, el material ceràmic, com és característic en els jaciments penedesencs d'aquest moment cronocultural, presenta una manifesta dualitat en el tractament de les seves superfícies: raspallades o polides. Les ceràmiques raspallades, que dominen àmpliament el conjunt, constitueixen el 67% del nombre de vasos identificats, i el 58% si ens referim al total de fragments. Les formes documentades segueixen la tònica habitual del que ja coneixem en altres jaciments d'aquest context: gerres de cos globular i coll alt, amb grans anses de cinta; vasos esfèrics; ovoides i hemisfèrics. La decoració és la característica de crestes formant motius arciformes a partir dels elements de pressió o bé circumdant la vora. Les ceràmiques de superfícies polides responen també a les pautes ja conegudes, amb domini de les formes globulars amb coll curt, hemisfèriques, esfèriques i, esporàdicament, alguna de carenada. Els elements de pressió estan constituïts per botons, llengüetes i anses de cinta. La decoració, quan n'hi ha, ja que és gairebé inexistent, és de suaus nervadures que prenen origen en l'element de pressió.

La indústria lítica tallada, elaborada sobre sílex i de manera minoritària sobre quars, està representada per uns quants fragments, alguna làmina i una única peça retocada. L'instrumental lític es completa amb una destal de pedra polida.

NEOLÍTIC MITJÀ

Corresponen a aquest moment cronocultural el fons d'una sitja (E-15), vestigis residuals d'una altra (E-18) i dues sepultures (E-85 i E-88).

El fons de la sitja conserva una potència de 20 cm, i és afectada per l'acció de la maquinària i el procés erosiu generalitzat que han sofert les estructures neolítiques. La fondària originària devia ser, doncs, de 80 cm i el seu diàmetre màxim de 160 cm, devia tenir una forma troncocònica amb fons pla (tipus B) i una capacitat de 1.140 litres. Prop d'aquesta apareixen les restes no definibles d'una altra possible sitja que devia estar afectada per la construcció d'una estructura del bronze inicial (E-18). Materials clarament atribuïbles al Neolític mitjà es trobaven precisament adjacents a la boca de l'estructura del bronze i intrusius en el seu rebliment.

Els materials ceràmics i lítics són prou eloqüents d'aquest context cronocultural. Hi destaquen diversos fragments de vasos carenats bitroncocònics amb petites nanses de cinta prop de la vora i altres fragments amb les superfícies ben polides. La indústria lítica, en sílex, està ben representada per tres làmines denticulades i un trepant. Són també destacables tres aixes i una destral en pedra polida. La fauna hi és totalment absent.

Les dues sepultures presenten característiques ben diferents, tant per la morfologia com pel nombre d'individus que contenen: l'una correspon a un enterrament doble i l'altra a un d'individual.

Pel que fa a la primera (E-88), únicament vàrem poder salvar una potència de 24 cm perquè les característiques del sediment en feien difícil la detecció i no vàrem identificar l'estructura fins que la màquina ja havia rebaixat 30 cm de subsòl. Aquest fet ens impedeix conèixer la morfologia en alçat de la fossa i si tenia algun tipus de cobriment. Referent a això, hem d'assenyalar que la màquina va aixecar per aquesta zona una gran llosa que no poguérem situar convenientment, i que podria estar en relació amb el cobriment de la fossa. Aquesta és de forma subcircular amb tendència oval. El seu eix llarg, nord-est sud-oest, és de 165 cm i l'eix curt, nord-oest sud-est, de 145 cm. El fons és pla i les parets, pel poc que podem observar, són rectes o lleugerament convergents. La fondària total de la fossa devia ser de 105 cm si l'ajustem a la topografia que podem deduir per l'època neolítica. Respecte a l'enterrament, els cossos dels inhumats descansen directament sobre el fons, l'un al costat de l'altre: l'individu 1 està disposat en el centre, mentre que l'individu 2 el trobem arrambat a la paret del costat oriental. Ambdós estan orientats nord-est sud-oest amb el cap al nord-est. La posició del cos és la mateixa per als dos individus: en decúbit supí, cap lateralitzat, cames fortament flexionades basculades cap a un costat, el braç esquerre plegat sobre el pit i el dret flexionat sobre si mateix, amb la mà a l'alçada de l'espatlla. Les úniques diferències les trobem en la lateralització de les cames i el cap, vers la dreta en l'individu 1 i vers l'esquerra en l'individu 2, de manera que adopten una disposició simètrica i gairebé es toquen de genolls. L'examen detallat de la disposició i de la dispersió postdeposicional de les restes ens permet deduir que els enterraments es devien fer de mane-

ra simultània i que la cavitat funerària es mantingué buida, almenys fins a la descomposició dels cossos.

Ambdós individus presenten aixovar funerari associat. En el cas de l'individu 1, aquests elements estan dipositats al voltant de la part superior del cos, majoritàriament en l'espai situat a la seva dreta i limitat per la paret occidental. Aquí hi trobem: una destal de pedra polida recolzada a la paret; dues làmines de sílex; una agrupació de 43 petxines perforades i una dena de cal·laïta; quatre ullals de senglar i tres punxons sobre metàpodes de cérvol. A l'esquerra, al costat de l'espatlla, s'hi localitzen dos geomètrics i una làmina de sílex. Completa el conjunt viàtic un ullal de senglar trobat al costat de la pelvis dreta. Pel que fa a l'individu 2, el seu aixovar es limita a un grup de tres punxons sobre metàpodes de cérvol, disposat darrere el crani, i una làmina de sílex, tocant el front.

L'altra sepultura, E-85, es troba a 24 metres al nord-est de l'anterior. Es tracta d'una fossa ovalada de 120 cm per 90 cm, boca irregular de 90 cm per 70 cm, fons planocòncav i parets lleugerament convergents. La fondària conservada és de 70 cm i li calculem una fondària original de 110 cm. Encara que no podem assegurar-ho, tenim motius per pensar que es tracta de la sepultura excavada per Pere Giró, l'any 1955 (Giró, 1957-58): en primer lloc, la consistència i composició del sediment, que és bàsicament semblant al terra vegetal de la superfície conreable actual; en segon lloc, el fet que de la inhumació sols localitzem les restes corresponents a les tíbies i fèmurs, i que hi manca per complet qualsevol altra resta òssia; i per últim, les dimensions de l'estructura i la disposició que s'entreveu de la inhumació, amb orientació nord-est sud-oest amb el cap al nord-est, que concorden força amb la descripció feta per Giró. Incrustats al fons, vàrem trobar un geomètric i una làmina trepant de sílex, que devien formar part del probable aixovar.

NEOLÍTIC FINAL/CALCOLÍTIC

Dues estructures, una sitja (E-1) i un possible forn (E-68), proporcionen elements arqueològics suficients per documentar una ocupació d'aquest moment cronocultural. Ambdues presenten un bon estat de conservació i no han sofert l'important grau d'arrasament que, com hem vist, manifesten les altres estructures de les fases neolítiques més antigues.

La sitja és de forma troncocònica amb fons pla. Amida 175 cm de diàmetre i 78 cm de potència conservada. La fondària original devia arribar fins als 90 cm si tenim en compte l'escapçament produït per l'acció de la maquinària. La seva capacitat devia ser de 1.770 litres. El reompliment manifesta diversos nivells de rebliment, alguns en forma de con, fruit d'accions d'origen antròpic i natural.

L'altra estructura ofereix una morfologia que la singularitza dins el conjunt de fosses que estem tractant. Es tracta d'una rasa allargada de planta subrectangular, amb els costats curts arrodonits, de 230 cm de llargada per 100 cm d'amplada i una fondària de 75 cm. L'estructura presenta dos trams ben diferenciats. Pel costat

oriental, des de la superfície, una rampa en pendent suau baixa fins enllaçar, per mitjà d'un graó més pronunciat, de 40 cm, amb la solera plana que constitueix el fons de la fossa i que acaba, a l'extrem occidental, amb un front vertical de forma lleugerament còncau. Aquest front còncau i una bona part del fons adjacent presenten rubefacció. El reompliment estava constituït per terres estèrils del mateix subsòl i, a la part superior, un feble nivell amb fragments ceràmics i algun sílex.

Donades les característiques del rebliment, la identificació de la funcionalitat primària l'haurem de fonamentar en la rubefacció que, com hem assenyalat, afecta part del fons i la paret frontal. Una alteració tèrmica tan forta sols pot haver estat provocada per una acció prolongada i intensa d'un foc fet a l'interior de l'estructura, com pot ser la que requereix un forn per a la cocció de ceràmica. Tanmateix, diversos paral·lels reforcen una interpretació en aquest sentit. Així, G. B. Arnal (Arnal, 1989), en la seva recerca experimental dels diferents tipus de cocció de ceràmica prehistòrica, experimenta un tipus, que ell anomena *forn en tranchée*, morfològicament idèntic a la nostra estructura. Cita com a exemple arqueològic, en què basa la seva experimentació, una fossa d'aquestes característiques al jaciment del Neolític danubià d'Achenheim, a Alsàcia. Es tracta d'una rasa amb el fons inclinat en pendent fins un front vertical en el qual s'ha obert una suau cavitat. Aquesta forma un pseudolaboratori on es disposa la fornada; la rasa fa llavors la funció de cambra de foc. El combustible, col·locat al capdamunt de la rampa, s'encén i baixa poc a poc cap al fons. Dins la cavitat, que fa el paper de cambra de cocció, les ceràmiques es couen en un ambient reductor a una temperatura de 700°. Un altre exemple, aquest

Figura 2. Estructura 88, amb els dos inhumats i l'aixovar.

més pròxim, el trobem al jaciment de Can Jardiner II, a Granollers (Martí *et alii*, 1997). Es tracta de la fossa CJ-II-1, de la mateixa cronologia i d'una morfologia molt semblant a la nostra, que els seus excavadors també interpreten com un forn de cocció de ceràmica.

Quant als materials arqueològics, tant la sitja com el forn ens proporcionen una mostra prou representativa d'aquest període. Així, entre les ceràmiques destaquen els grans vasos amb decoració de cordons, els característics elements de pressió de llingüetes sobreposades de tipus veracià i la decoració de pastilles repujades. D'altra banda, la sitja E-1 és l'única de les estructures neolítiques que proporciona restes faunístiques, i s'hi ha determinat la presència d'ovicaprí, bou, súid i gos (Nadal *et alii*, 1999).

L'OCUPACIÓ DE L'EDAT DEL BRONZE

De l'edat del bronze hi trobem representades un total de 62 estructures que formen un conjunt força homogeni, quant a tipologia i materials arqueològics. Trobem 57 estructures tipus fossa, excavades al subsòl, que identifiquem com a sitges d'emmagatzematge amortitzades, 9 de les quals han estat reaprofitades també com a lloc d'enterrament; 4 estructures igualment excavades al subsòl, però de mides molt petites, que denominem cubetes; i un hipogeu amb enterraments d'inhumació successius.

Pel que fa al primer grup, el de les sitges amortitzades, ens trobem amb un conjunt d'estructures de tipologia diversa, moltes de les quals s'han conservat quasi senceres o senceres del tot. Gràcies a això, hem pogut reconstruir la cota de subsòl original i restituir la fondària de les estructures que es presenten erosionades. D'aquesta manera, hem aconseguit establir una tipologia bàsica tenint en compte la forma i la ràtio –la relació entre alçària i diàmetre màxim–, i les hem agrupat en quatre conjunts bàsics:

Conjunt 1: sitges de secció ovoide que poden arribar a tenir 240 cm de fondària amb un diàmetre màxim de 165 cm (E-104), encara que la majoria d'estructures es mouen entre els 115 cm/190 cm de fondària i amb uns diàmetres de 120 cm/165 cm. La ràtio estaria entre 1,10 i 1,47. En aquest grup, hi trobem el 54% de les sitges.

Conjunt 2: sitges de secció globular, amb unes fondàries entre 110 cm/160 cm i uns diàmetres màxims que oscil·len entre els 110 cm/150 cm. Tenen una ràtio de 0,7 i 0,8. Hi trobem el 31,5% de les sitges.

Conjunt 3: sitges de secció troncocònica, encara que a vegades són globulars de parets rectes convergents cap a la boca. Podria ser una variant del grup-2, ja que les mides de fondària i diàmetres són les mateixes. La ràtio seria de 0,8 i hi trobem un 10,5% de les estructures.

Conjunt 4: sitges amb formes atípiques. En dos casos (4%), la forma de les estructures no se'ns adiu amb cap tipologia concreta: fondàries entre 30 cm/70 cm i amb una ràtio de 0,80.

D'entrada, també s'observa que les del primer conjunt tendeixen a tenir un volum de capacitat més elevat que no pas les dels altres, encara que això no descarta que hi hagi unes estructures del primer grup que tinguin les mateixes capacitats que algunes del segon i del tercer. És clar, doncs, que una major fondària o un diàmetre més gran no són indicadors d'una capacitat més gran.

Pel que fa al que denominem cubetes, es tracta d'estructures de poca fondària, entre 10 cm/50 cm, i amb un diàmetre que oscil·la entre 80 cm/120 cm. La ràtio és de 0,30. Són estructures de mida petita a les quals no podem atribuir una funcionalitat clara. D'una banda, descartem que siguin cubetes de combustió ja que no hi trobarem cap senyal de rubefacció. Per altra banda, no es pot tractar de sitges fortament erosionades, ja que, en relació amb les cotes de les estructures que hi ha ubicades pel voltant no seria possible una erosió d'aquestes característiques. Faltaria, doncs, analitzar altres possibles funcionalitats.

Un cop amortitzada la sitja, les diferents deposicions que rebleixen l'estructura ens determinen les accions que ens permeten interpretar la formació dinàmica d'aquest rebliment, proporcionant-nos informacions directes de les reutilitzacions d'aquestes estructures i de les activitats desenvolupades en l'espai exterior més proper (Mestres *et alii*, 1999).

En una primera fase d'anàlisi observem que, generalment, els rebliments de totes les sitges es caracteritzen per unes amortitzacions lentes, on se succeeixen les accions naturals amb les antròpiques de diferent tipus. Moltes vegades, la reutilització de l'estructura és clara, i fins i tot podem trobar utilitzacions diverses en una mateixa sitja, segons els nivells que es van sobreposant.

En algunes de les fosses, ens hem trobat que la sitja s'ha començat a reblir de manera natural, o amb nivells antròpics secundaris o antròpics accidentals, i se li ha sobreposat un nivell amb el dipòsit antròpic primari d'un o més vasos ceràmics sencers, que una primera hipòtesi apunta al magatzematge. Per damunt, ens tornem a trobar una seqüència de nivells diversos.

A l'estructura 62 localitzarem en un mateix nivell tres vasos sencers: una gerra globular (20 cm d'alçària) amb nansa de cinta i fons lleugerament umbilicat, dins la qual hi havia un vas carenat (14 cm d'alçària) amb suspensió de llengüeta i, al costat, un altre vas de forma ovoide (22 cm d'alçària) amb decoració plàstica de botons. En un altre cas, a l'estructura 55, damunt d'uns nivells de rebliment naturals fruit de l'abandó hi trobem el dipòsit d'una gerra globular amb nanses horitzontals, d'uns 60 cm d'alçària, que vàrem trobar esclafada pel pes del nivell superior i pel fet que estava completament buida. Aquí ens trobem amb un altre model que es repeteix en aquest jaciment: el dipòsit d'animals sencers, en aquest cas un exemplar de *Sus domesticus* adult mascle en connexió i un *Canis familiaris* quasi sencer.

Una primera anàlisi de la fauna del jaciment⁴ ens mostra que hi ha restes de bou (*Bos taurus*), porc (*Sus domesticus*), gos (*Canis familiaris*), ovicaprins i alguna es-

4. Jordi Nadal, especialista en fauna, ha fet una primera aproximació de l'anàlisi de la fauna (gener 1999).

pècie de microfauna (amfibis i arvicòlids). En la majoria d'estructures ens trobem amb absència total de fauna o aquesta hi és només de forma testimonial. En canvi, totes aquestes espècies es veuen representades a l'estructura 55 que, junt amb les estructures 6 i 82, són les úniques amb una important presència de fauna. A més, a l'estructura 6 també varen aparèixer individus sencers, encara que en aquest cas es tractava de quatre gossos adults en connexió anatòmica, dos d'ells mascles, dipositats en diferents nivells consecutius. També trobem un bou jove, força sencer i en connexió, a l'estructura 64 i un altre gos a l'estructura 82.

Tots aquests exemples de dipòsits antròpics intencionals primaris de vasos ceràmics o d'animals domesticats, fan pensar en un altre tipus d'utilització d'aquestes estructures amortitzades, no solament com a abocador. Pel que fa al dipòsit de ceràmiques ja hem apuntat la possibilitat de l'ús de magatzem en recipients, però també podríem buscar altres explicacions. Quant al dipòsit d'animals sencers o parcialment sencers i en connexió anatòmica –per tant, que no han estat consumits–, els trobem en diferents èpoques com un fet força recurrent (Enriqueta *et alii*, 1999). Pot tractar-se de morts accidentals, per malaltia o sacrificats, no aptes per al consum humà per algun motiu. La deposició dels animals de forma acurada dins la sitja, ens fa pensar també en altres possibles explicacions de caire més ritual.

D'altra banda, la presència de parts senceres d'animals a l'interior de les sitges o absència de fauna en la majoria d'aquestes, no és propi d'un abocador de deixalles domèstiques d'una ocupació estable. En els casos de sitges amortitzades a prop de llocs d'hàbitat com a abocadors, apareixen restes de fauna fruit de l'activitat culinària domèstica.

Una altra manera de reaprofitar les estructures amortitzades és utilitzar l'espai com a enterrament: set estructures amb enterrament individual⁵, totes d'adults i un sol cas d'infantil, i tres estructures amb enterrament doble, en dos casos un infant i un adult i en un altre, un infant amb un subadult.

En dues estructures ens trobem amb inhumacions secundàries, pràctica que s'ha anat repetint des de la prehistòria fins al món medieval. A l'E-105 hi havia part d'un infant, en desconnexió, i el crani d'un adult, i a l'E-82, a més d'un enterrament primari, del qual parlarem més endavant, en trobem un altre de secundari.

La resta d'inhumacions són primàries, dipositades en els sectors perimetrals de l'estructura i només en un cas damunt mateix del fons (E-96), les altres tenen nivells de farciment per sota seu. Un cop ja ha començat a emplenar-se l'estructura amortitzada amb diferents nivells naturals o antròpics es diposita el sebollit i aquest no és cobert amb terra, sinó que el sediment que el va cobrint hi entra de forma natural. El cos adopta posicions secundàries *post mortem* pel desmembrament, fruit de la seva descomposició. A continuació, tornem a trobar altres seqüències d'accions diverses que van tapant l'estructura fins la totalitat. La forma i el reompliment d'aquestes estructures és igual que en les que no hi trobem enterrament, així doncs, no es tracta

5. Les restes humanes estan en estudi a càrrec de la paleoantropòloga Assumpció Malgosa, de la Universitat Autònoma de Barcelona.

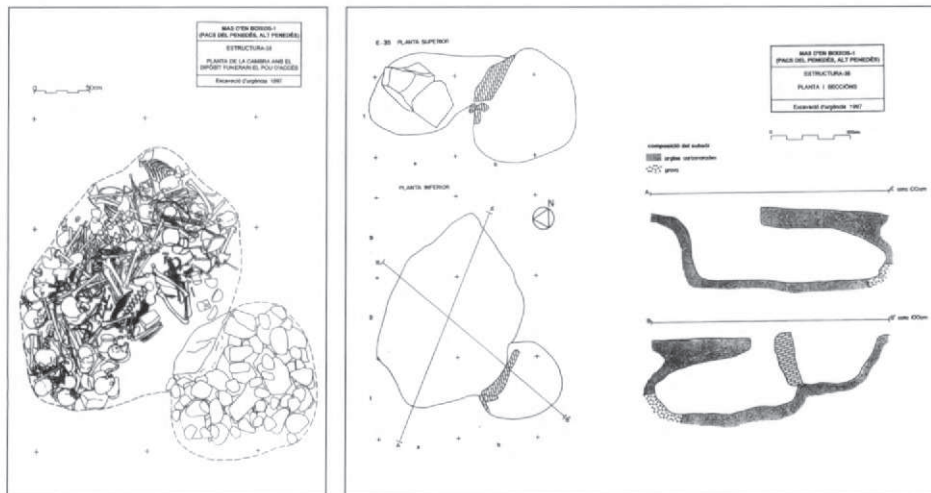
d'estructures construïdes amb finalitat sepulcral, ni amb una dinàmica concreta pel fet de funcionar com a cubicle funerari, sinó que aquesta funcionalitat passa a ser una utilització més d'un espai amortitzat que tenen a l'abast.

Un bon exemple de desplaçament postdeposicional del cadàver, el trobem a l'estructura 104, en què el cos dipositat sobre un nivell en forma de con, format per una acció natural, rodola per aquest en descompondre's les unions òssies i queda en una posició secundària panxa a terra.

L'únic enterrament individual primari d'un infant el trobem a l'estructura 28, arraconat a la paret nord, en posició decúbit lateral i orientat de nord-oest (cap) a sud-est (peus). Trobem la mateixa orientació i posició dins la sitja (en el sector perimetral nord) en l'inhumat de l'estructura 51, encara que es tracta d'un individu adult i la disposició del cos era en decúbit supí amb les cames flexionades, mirant cap al nord-est. En aquest jaciment veiem com la posició del sebollit i la seva orientació no segueixen un model homogeni, llevat de la situació perimetral dins l'estructura i la posició flexionada de l'inhumat, que són els únics factors que es repeteixen en la majoria dels enterraments. No segueixen aquest model la inhumació de l'estructura 102, on el cos en decúbit supí flexionat fou disposat al centre de l'estructura (i es cobrí amb un nivell de grans pedres per sobre), i la de l'estructura 82 en la qual dipositaren l'inhumat assegut amb l'esquena repenjada en una pedra de grans dimensions. En aquest últim cas es veu clara la manca de terra cobrint el cos, ja que, fruit de la descomposició, l'esquena i la part superior del cos es desmembraren i caigueren sobre la part inferior.

En el cas de l'estructura 96, trobem una inhumació primària directament sobre el fons de la sitja, en posició fetal orientada de nord-est (cap) a sud-oest (peus), mirant cap a sud-est, amb tres molins associats i un abocament de pedres de mides mitjanes i grans per sobre del sebollit. Juntament amb els infantils, són els únics que han tingut una conservació molt deficitària de manera que bona part dels ossos no s'han conservat. El fet de trobar un abocament de pedres per sota, per sobre o al voltant del mort es repeteix en altres estructures com a la 44, la 51, la 61 i la 102, com si es preparés un espai per al dipòsit final.

Altres vegades, com a l'estructura 70, observem que el cos inert es diposita – de sud (cap) a nord (peus) i mirant cap a l'est – en posició decúbit lateral i amb les cames flexionades, sobre un nivell arqueològic molt estèril d'acció natural. Poc a poc, l'enterrat va sent cobert per la caiguda de terra de les parets de la sitja, fruit de l'erosió, i posteriorment trobem nivells d'abocament antròpic amb cendres i material arqueològic. En aquest enterrament apareix un dels pocs objectes que podríem relacionar amb aixovar: una pinta d'os amb dues perforacions trobada al costat de la mandíbula del sebollit. En el cas de Mas d'en Boixos-1, és rara l'aparició d'aixovar associat a les inhumacions i són comptades les vegades que hi podem relacionar algun objecte. A l'estructura 44, hi trobem una doble inhumació primària amb un nivell de blocs de mides grans, amb un subadult en el sector est i orientat de sud (cap) a nord (peus), mirant cap a l'est, i un infant per sota seu, també en el sector est, però orientat de sud-est (cap) a nord-oest (peus). Associats als dos cossos, hi trobem un

Figures 3 i 4. Hipogeu d'enterrament col·lectiu successiu. Cambra i pou d'accés.

conjunt de denes que devien formar part del seu ornament personal o que constituïen el seu aixovar. Igualment, a l'estructura 61 trobem un grup de denes acompanyant una inhumació primària en decúbit supí molt flexionat, arraconat en el sector oest de l'estructura i orientat de nord-est (cap) a sud-oest (peus), mirant cap al sud-est.

Sí que podem parlar d'estructura funerària exclusiva pel que fa a l'E-35: l'hipogeu amb enterraments col·lectius successius (Colomer, 1979). Es tracta d'una estructura amb un pou d'accés vertical, de perfil troncocònic (110 cm/150 cm diàmetre superior i 76 cm/100 cm de diàmetre inferior) i 60 cm de fondària conservada (faltaria la part d'erosió i rebaix del terreny), amb un sol nivell de pedres de mida mitjana, un sediment estèril i gairebé sense material arqueològic. Una entrada frontal, segellada per unes lloses verticals, permetia l'accés a la cambra sepulcral. Aquesta era constituïda per una cova excavada artificialment en el subsòl d'argiles carbonatades, de planta oval i amb l'eix major orientat nord-sud (amb unes mides màximes de: 250 cm de llargada, 160 cm d'amplada i 68 cm d'alçada). En el seu interior, hi havia dipositats els inhumats: l'últim en ser enterrat, davant mateix de la porta d'accés, el trobem en posició primària de decúbit supí, amb les cames flexionades i orientat de sud (cap) a nord (peus), mirant cap a l'est; la resta dels 21⁶ sebollits, es tracta d'inhumacions primàries en posició secundària, arrambats cap a les parts perimetrals i centrals de la cambra, molts d'ells conservant parts en connexió, i algunes de les testes apilades en el sector sud i altres al nord. La part sud de la cambra va aparèixer mig ensorrada, potser pel pes d'una llosa que s'hi trobà i que podia

6. Nombre mínim d'individus segons nombre de cranis. No s'ha pogut realitzar encara l'estudi antropològic de les restes.

haver servit de senyalització. El farciment de la cavitat era de terra de matriu molt fina i estèril, cosa que fa pensar que en dipositar els inhumats no es tapaven amb terra, sinó que la terra que ara emplenava la cambra havia entrat de forma natural a través de filtració. El funcionament de l'hipogeu devia ser el següent: cada vegada que s'utilitzava l'hipogeu s'havia de buidar el pou d'accés, retirar les lloses per obrir l'entrada a la cambra i arrambar l'inhumat anterior, que es trobava en posició primària, cap als laterals de la cavitat per tal de deixar lloc al cos que es dipositava a l'entrada. Llavors hi dipositaven el sebollit en la posició adequada i tancaven l'accés de la cambra amb dues lloses verticals i diversos blocs de mida petita i mitjana que la segellaven completament. Tot seguit, emplenaven el pou d'accés amb pedres i terra, i marcaven l'espai amb una pedra a l'exterior, a manera d'estela funerària. La resta dels cossos quedaven en posició secundària, més o menys desmembrats segons el grau de descomposició en què es trobaven. Per això, moltes vegades apareixen parts del cos en connexió anatòmica. Faltaria acabar d'analitzar si les disposicions secundàries segueixen un model preestablert –com per exemple l'acumulació de cranis en el sector sud i nord de la cambra– i poder indagar la seqüència temporal dels enterraments successius a partir del nivell de descomposició dels cossos retirats.

Pel que fa al material d'aixovar, es conservaven a l'interior de la cambra una dena discoïdal de bronze i nou vasos de ceràmica de mides petites –sis formes carenades, dues d'hemisfèriques i una d'ovoide–, distribuïts bàsicament en dos grups: uns als peus de l'últim inhumat i els altres al seu costat oest, encara que no l'atribuïm a cap individu en concret. No hi ha una relació directa entre els elements que conformen l'aixovar i el nombre mínim d'inhumats i, per tant, no sabem si els elements funeraris conservats són la totalitat de l'aixovar que s'hi devia dipositar (o si no s'han conservat pel fet que es tracta de materials naturals o bé perquè s'ha fet una selecció per substitució de part o de totes les peces dels anteriors sebollits); o si només feien ofrena d'aixovar, segons el personatge enterrat (selecció per categoria de l'inhumat).

El conjunt de materials que trobem en la resta d'estructures de l'edat del bronze, juntament amb els que ja hem comentat de l'hipogeu, formen un grup homogeni que obeeix als models propis del període del bronze inicial.

Quant a la ceràmica trobem una diversitat important de formes però sempre dins d'una homogeneïtat de models: tasses carenades amb acabats allisats o polits; olles globulars amb la vora exvasada i el llavi arrodonit, nanses de secció circular, horitzontals o verticals, acabats rugosos, amb grumolls o allisats; vasos ovoides o quasi tubulars; vasos de perfil en essa; i grans tenalles amb acabats de grumolls. Les decoracions, no massa abundants, són molt senzilles: amb unguilacions o incisions distribuïdes pel cos de forma irregular; decoracions plàstiques amb cordons, alguns digitats i altres amb unguilacions; llengüetes i botons cònics. També de ceràmica trobem uns fragments d'un filtre, un pes troncocònic amb perforació a la part superior, una ceràmica retallada amb perforació i un seguit de ceràmiques retallades amb indicis de rubefaccions (ús secundari de la ceràmica).

Són molt escadusseres les peces d'ornament. D'una banda el conjunt de denes (sobre petxina, pedra i en un cas de bronze), normalment associades a enterraments (E-44, E-61 i E-35), i de l'altra la indústria òssia: els punxons i les dues pintes (amb quatre forats la de l'E-104 i amb dos forats la de l'E-70).

Com ja és normal, tampoc és massa profusa la indústria lítica, a part de l'important nombre de molins (de granit i de calcària) plans i barquiformes, va aparèixer un motlle de gres per a l'elaboració d'agulles de metall; de sílex, algunes fulles de falç, amb denticulat profund i restes de patina de cereal, i alguna làmina retocada.

Aquesta homogeneïtat del material de la qual parlàvem, ens permet adscriure aquestes estructures dins del període del bronze inicial, a l'espera dels resultats de les datacions radiocarbòniques que s'estan efectuant.⁷ De totes maneres, falta analitzar les sincronies o diacronies entre les estructures d'una mateixa fase i poder establir relacions de funcionalitat i temporalitat dins del marc mesoespacial i microespacial. A l'hora d'establir una contextualització cronocultural a escala macroespacial, ens trobem que al Penedès no n'hi ha gaires paral·lels. A la plana, i en espais molt propers, hi localitzem alguns jaciments d'aquesta mateixa època com poden ser: la Girada, Camp Cinzano, la Pedrera de Sant Jordi i la Muntanyeta, tots ells dins del municipi de Vilafranca del Penedès; i el jaciment del Pou Nou-1 (Olèrdola). Els paral·lels amb aquest últim jaciment, el Pou Nou-1, són clars tant pel que fa a reutilització d'un mateix espai en èpoques diferents, com al tipus de funcionament de les estructures del bronze inicial. A tall d'exemple, hi trobem l'amortització de sitges d'emmagatzematge amb funcionalitats secundàries diverses: contenidor de residus domèstics i lloc d'enterrament. En el cas de l'enterrament en sitja, un inhumat d'un enterrament triple apareix dipositat assegut i sense aixovar, seguint el mateix model de reaprofitament de l'estructura que hem vist a Mas d'en Boixos-1. En l'àmbit de les coves, també trobem paral·lels cronoculturals com a la Cova de la Guineu (Font-Rubí), a la Roca del Frare (la Llacuna) i en alguna de les coves del Garraf.

A escala de Catalunya, trobem diferents exemples de jaciments amb paral·lels d'estructures similars, com poden ser: Can Ballarà i Can Bosc de Basea (Terrassa); la Bòbila Madurell (Sant Quirze del Vallès); Can Soldevila III (Santa Perpètua de la Mogoda); Can Roqueta (Sabadell), entre altres.

Quant a l'estructura d'hipogeu, els antecedents els trobem des del Neolític mitjà, amb representació al Penedès mateix en jaciments com el Pujolet de Moja (hipogeu amb enterraments individuals) (Mestres *et alii*, 1997). El paral·lel més proper quant a cronologia i tipologia és el de Can Filua (Santa Perpètua de Mogoda, Vallès Occidental) (Martí *et alii*, 1995), on hi trobem un hipogeu amb enterrament col·lectiu de 14 individus, amb aixovar molt escàs (només 2 botons prismàtics amb perforació en V i una dena discoïdal de mollusc) i amb una cronologia entre Calcolític i bronze antic, aquesta última per relació cronoespacial amb la resta d'estructu-

7. Amb la col·laboració del SERP (Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona) i el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

res del jaciment (a l'espera de datacions radiocarbòniques). A la resta de la península també trobem alguns exemples d'enterraments del bronze inicial en covetes artificials excavades al subsòl amb inhumacions col·lectives.

LA PRIMERA EDAT DEL FERRO

Fins a l'actualitat el mapa de situació de jaciments de l'edat del ferro al Penedès ens dona una distribució àmplia que s'estén per tota la plana, de la costa fins a la serralada Prelitoral.

A la majoria de jaciments es documenten ceràmiques d'importació fenícia. Es tracta de fragments d'àmfora que en els casos identificats serien del tipus Willemot R1.

La presència de material fenici es localitza més propera a la costa i seguint els cursos fluvials (Pujolet de Moja, Hort d'en Grimau, Pou Nou-2, Olèrdola, Mas d'en Boixos-1, entre altres), mentre que als jaciments que se situen més a l'interior, aquest material no hi és present (Turó de la Font del Roure, Serra de la Pairal i Vessant del Foix) (Mestres *et alii*, 1994-96).

En la majoria de casos les estructures que conformen aquests jaciments són estructures d'emmagatzematge amortitzades (sitges), algun fons de cabana (l'Hort d'en Grimau, la Girada i el Pujolet de Moja), basses per a la recollida d'aigües (Pou Nou-2 i el Pujolet de Moja) (Mestres *et alii*, 1997) i un enterrament (l'Hort d'en Grimau) (Mestres *et alii*, 1990).

Pel que respecta al jaciment de Mas d'en Boixos-1, d'aquest període han aparegut sis estructures, una de les quals és un fons de cabana (E-53), dues són clarament sitges (E-21 i E-80) (Pons *et alii*, 1994) i tres corresponen a un tipus d'estructura amb unes característiques morfològiques semblats, que a manca d'un estudi acurat d'acció erosiva sobre la topografia del jaciment, n'anomenem fosses. Creiem que es podria tractar d'un tipus d'estructura diferent a les sitges d'emmagatzematge (E-9b, E-10 i E-34).

Les sis estructures presenten una distribució dispersa que no ens permet parlar d'agrupació. Mentre que les tres fosses se situen a la part alta del jaciment, i conviuen amb estructures ibèriques, el fons de cabana se situa a la part central plana i, de les dues sitges, una es troba a la part central i una a la part meridional.

Les tres estructures presenten un fons pla de 2 metres de diàmetre aproximadament i una alçada conservada d'entre 25 i 70 cm. Aquestes característiques juntament amb la naturalesa del farciment d'alguna d'aquestes estructures ens fa pensar en l'estructura E-7 de l'Hort d'en Grimau clarament atribuïble a un ús com a fons de cabana pels forats de pal localitzats a l'interior (Mestres *et alii*, 1990).

Pel que respecta a les dues estructures, que corresponen clarament a la tipologia de sitges d'emmagatzematge amortitzades (E-21 i E-80), presenten característiques diferents entre si. Si bé la forma és similar, de grans dimensions i fondària conservada important (135-150 cm), el seu farciment difereix bastant. L'E-21 presenta una

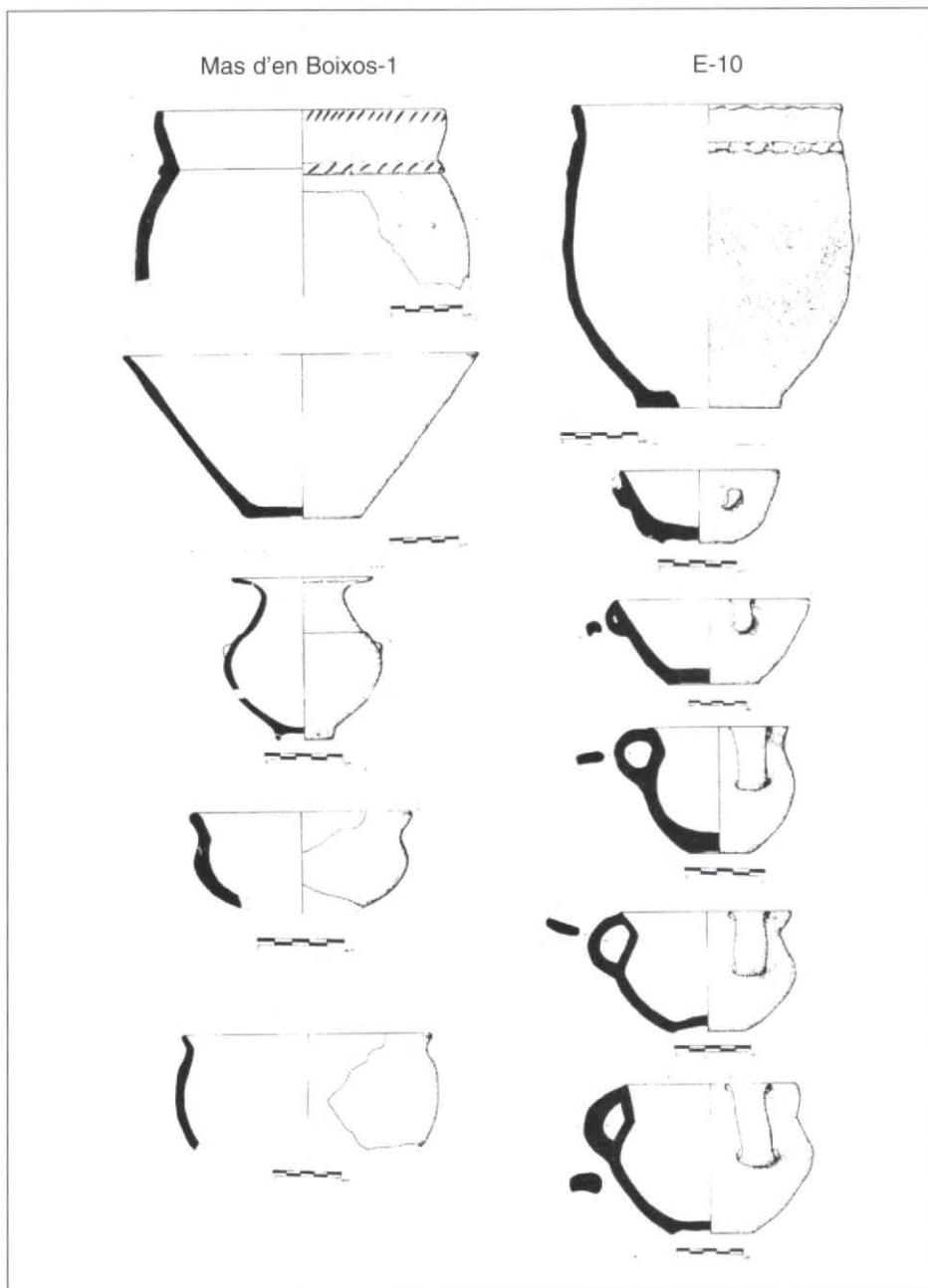

Figura 5. Taula de ceràmiques de la primera edat del ferro.

potent acumulació de pedres de mida mitjana, mentre que l'E-80 presenta successives caigudes de paret i molt poc material atribuïble. L'única associació que podem fer entre elles, a manca d'una proximitat espacial, és la cronològica.

Amb relació al fons de cabana podem dir que, si bé no s'han trobat ni forats de pal ni llars en el seu interior, tant per la forma circular regular, com pel tipus de farciment –bastant homogeni i amb un abocament de pedres des del sector sud-est vers l'interior–, la gran quantitat de material informe i l'alt grau de fragmentació que té aquest material podem atribuir a l'estructura E-53 aquesta funció.

El material que han proporcionat les estructures de la primera edat del ferro de Mas d'en Boixos-1, podem dir que és abundant. El conjunt de formes que podem extreure d'aquestes estructures és important sobretot pel seu alt grau de conservació: de la majoria de vasos de l'E-10 se'n poden reconstruir un 80% i en diversos casos fins a un 100%. A més, aquesta estructura ens dona un ampli ventall de formes ceràmiques molt útil per a la tipificació de l'utilatge ceràmic d'aquest període: geres amb coll indicat i aplicacions de cordons impresos; tapadores; tasses amb nansa de cinta i vasets bitroncocònics amb decoració d'impressions de cordill.

També cal destacar la presència de material fenici a l'E-10 i a l'E-21: fragments d'àmfora i un possible fragment de vas pintat.

Un estudi previ del material faunístic, fet per Jordi Nadal, ens permet documentar la presència de diverses espècies animals, algunes relacionades amb la ramaderia: ovicaprins, tant ovelles com cabres; bovins; súids i gall.⁸ Aquest últim ens posa de manifest la relació dels pobladors d'aquest territori amb l'entorn cultural fenici. També hi ha representades espècies com els cànids en la seva variant domèstica, del qual no se'n extreu altre producte secundari que no sigui el seu treball en benefici de l'home. La cacera també hi és representada, tant pel conill com pel cérvol.

En aquest jaciment, doncs, trobem una mostra més del contacte entre els pobladors de la zona del Penedès a l'edat del ferro i comerciants d'origen fenici o, si més no, queda de manifest que productes d'aquest origen arriben en aquesta zona mitjançant l'intercanvi, ja sigui directe o indirecte amb aquest grup cultural (Aubert, 1993; Mascort *et alii*, 1991).

També cal destacar que al Mas d'en Boixos-1 podem copsar un fenomen, el pas de l'edat del ferro al període ibèric antic, que fins ara tan sols teníem documentat en dos jaciments a la nostra zona: el Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos) (Giró, 1960-61) i la Timba de Santa Bàrbara (Castellet i la Gornal) (Mascort *et alii*, 1988).

Tenint en compte que la presència de material fenici en context del ferro es data del segle VII aC, i que en el mateix jaciment, de vegades fins i tot en contacte per l'estratigrafia horitzontal, ens trobem també amb estructures del període ibèric antic (s. VI aC) tenim que Mas d'en Boixos-1 representa un nexa d'unió entre el dos períodes que fins ara quedava poc documentat en el nostre territori.

8. Les restes de l'avifauna les està estudiant l'especialista Lluís García.

LES ESTRUCTURES DEL PERÍODE IBÈRIC ANTIC

El període ibèric antic a la zona del Penedès el tenim documentat en set jaciments: un a la costa, les Toixoneres (Calafell); un prop de la riera de la Bisbal, la necròpolis de Can Canyís (Banyeres del Penedès); quatre seguint la conca del riu Foix, la Timba de Santa Bàrbara (Castellet i la Gornal), Mas Castellar (Santa Margarida i els Monjos), el Molí d'en Rovira (Vilafranca del Penedès) i Mas d'en Boixos-1 (Pacs del Penedès) i, per últim, destaca l'Alzinar Gran de la Massana (Font-Rubí) a la part més septentrional de la plana.

A l'apartat anterior ja hem parlat de la continuïtat que representa el jaciment de Mas d'en Boixos-1 per als períodes de la primera edat del ferro i l'ibèric antic.

En aquest jaciment hem localitzat 10 estructures que datem d'aquest període, nou de les quals són sitges d'emmagatzematge amortitzades i un és un fons de cabana.

La distribució d'aquestes estructures queda concentrada a la part més alta del jaciment, a excepció de l'estructura E-64, que se situa a la part baixa, al costat del fons de cabana de la primera edat del ferro (E-53).

Les altres estructures formen gairebé una línia que segueix paral·lela a la nau de l'empresa Miguel Torres, SA a la part més elevada del jaciment. Aquesta alineació tan a prop de la nau adjacent ens fa creure que a sota d'aquesta nau, s'hi podrien localitzar més estructures d'aquest període.

S'ha d'assenyalar el fet que quatre estructures n'afecten altres de períodes anteriors: l'E-4 talla l'E-5 (bronze inicial) i presenta material del període neolític antic evolucionat, i prové d'una estructura d'aquest període afectada per l'E-4. De la mateixa manera, l'E-30 i l'E-64 afecten dues altres estructures del bronze inicial, l'E-3 i l'E-60, respectivament. L'E-13 afecta una estructura neolítica i això queda reflectit en el seu farciment. Per últim, el fons de cabana E-9a afecta el fons E-9b (de la primera edat del ferro).

Aquests són casos que posen de manifest la necessitat d'un estudi acurat del material i la seva distribució dins les diverses estructures, ja que l'estratigrafia horitzontal fa que estructures de períodes diferents puguin contenir material molt anterior i l'única manera de determinar aquestes relacions és efectuant un registre exhaustiu (Mestres *et alii*, 1998).

De les sitges podem destacar que l'E-11 i l'E-12 (l'una al costat de l'altra) presenten unes característiques que les diferencien de la resta: un diàmetre molt gran, de 155 cm aproximadament, i una fondària similars, de 125 i 130 cm, respectivament. A més els seus farciments són idèntics: abocaments de pedres, un nivell superior de pedres més grans i un nivell inferior de pedres més petites, entre les quals s'han trobat molts fragments de molins de granit, però poc material ceràmic i faunístic.

La resta d'estructures segueixen la dinàmica de farciment propi de les sitges amortitzades, en destaca, però, l'E-7 per la successió de cons d'abocament i el gran nombre de material aparegut.

El fons de cabana (E-9a), té una forma irregular, de planta lleugerament oval. Té una longitud de 400 cm i una amplada de 350 cm. La seva alçària conservada és de 30 cm i les seves parets són divergents. Com ja hem comentat, secciona pel costat sud l'estructura E-9b (de la primera edat del ferro). Si bé no trobem ni forats de pal, ni llar, apuntem la seva utilitat com a fons de cabana.

Totes les estructures presenten un material semblant: domina la ceràmica a mà i entre la ceràmica a torn destaca la ibèrica pintada i, a més, trobem algun element de grisa monocroma en la majoria d'estructures. Aquest material ens emmarca les estructures en el període de l'ibèric antic.

La ceràmica a mà està representada per les formes que continuen la tradició ceràmica de la primera edat del ferro: gerres amb el coll indicat amb cordons impresos i incisos, tasses amb nansa de cinta, bases planes i bases amb peu anular.

De la ceràmica a torn en podem fer tres grups. Un grup el conformarien les gerres de ceràmica ibèrica comuna: la majoria de coll indicat, llavi girat i panxa baixa i també en trobem de globulars amb el llavi engruixit. La decoració que presenten és sempre la mateixa: línies horitzontals paral·leles de color vermell fosc i de gruix variable. Molts cops la decoració s'estén fins a l'interior del coll.

L'altre grup l'integren altres tipus de peces de ceràmica comuna ibèrica com ara: un morter amb el fons intern estriat i perforació al llavi (presenta el mateix tipus de decoració que les peces abans esmentades), una gerra bitroncocònica de base umbilicada i pintada, una vora de plat amb pintura marró a l'interior i una base de peu anular amb una banda en espiral pintada al fons intern, base del peu i exterior pintat. Aquestes serien peces singulars, mentre que les gerres de l'apartat anterior estan representades per un bon nombre de fragments.

L'últim grup el conformen les ceràmiques grises monocromes de les quals en va fer un estudi preliminar Ignasi Garcés. Aquestes ceràmiques presenten formes a marlí, bols de llavi horitzontal d'ala plana, un dels quals presenta en el llavi una decoració incisa en forma d'ona, feta amb pinta. Altres formes són: una olleta de vora girada vers l'exterior, una tapadora amb vora, una possible tassa de fons carenat, algunes bases de peu anular i un petit peu de copa. Fins fa poc aquestes ceràmiques es consideraven importacions mediterrànies, grises monocromes, però actualment, per la diferent qualitat i varietat de les pastes fa pensar als experts en la possibilitat que siguin produccions de caire local que imiten formes gregues importades.

La cronologia que s'atribueix a aquestes ceràmiques ibèriques monocromes és del segle VI aC (Py, 1993), cosa que s'associa amb la resta de ceràmica comuna ibèrica.

S'ha recuperat una única peça de bronze: una fíbula d'arc de violí amb aplanament discoïdal a la part superior. Aquesta peça es va trobar al fons de cabana E-9a i sembla pertànyer al mateix període cronològic.

Sembla, doncs, que l'homogeneïtat del material localitzat en les estructures ibèriques del jaciment ens permet dir que totes pertanyen al període ibèric antic, entre el segle VI i el començament del V aC.

BIBLIOGRAFIA

- ARNAL, G. B. (1989). *Céramique et céramologie du néolithique de la France Méditerranéenne*. Memoire N° V du Centre de Recherche Archéologique du Haut-Languedoc. Lodève.
- AUBET, M. E. (1993). «El comerç fenici i les comunitats del ferro a Catalunya. El poblament ibèric a Catalunya». *Laietània* [Mataró], núm. 8, p. 23-40.
- BOQUER, S.; PARPAL A. (1994). *Can Roqueta. Estructures prehistòriques i medievals. Campanya 1991. Sabadell, Vallès Oriental*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. (Memòries d'Intervencions Arqueològiques a Catalunya; 13)
- CARLÚS, X.; DIAZ, J. (1995). «El jaciment del bronze inicial de Can Ballarà (Terrassa, Vallès Occidental)». *Terme* [Terrassa], núm.10, p.38-45.
- CELA, X. (1994). «La ceràmica ibèrica a torno en el Penedès». *Pyrenae*, núm. 25, Barcelona, Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia de la Universitat de Barcelona, p.151-180.
- COLOMER, A. (1979). *Les grottes sépulcrales artificielles en Languedoc Orientale*. Toulouse: CNRS. (Archives d'Ecologie Préhistorique; 4)
- EQUIP GUINEU (1995) «Elaboració d'una cronostratigrafia per a la prehistòria del Penedès». A: *Tribuna d'Arqueologia 1993-1994*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 7-24.
- EQUIP MINFERRI (1997). «Noves dades per a la caracterització dels assentaments a l'aire lliure durant la primera meitat del II mil·lenni cal.BC: primers resultats de les excavacions en els jaciments de Minferri (Juneda, Garrigues)». *Revista d'Arqueologia de Ponent* [Lleida], núm. 7.
- GIRÓ, P. (1957-58). «Un sepulcro almeriense en el término de Pachs». *Ampurias*, vol. XIX-XX. [Barcelona], p. 260-263.
- GIRÓ, P. (1960-61). «El poblado pre-romano de Mas Castellà (Monjos, Villafranca del Penedès)». *Ampurias*, vol. XXII-XXIII. [Barcelona], p. 159-182.
- GRACIA, J. (1987). «Els materials ceràmics incisos d'estil epicampaniforme de la Pedrera de Sant Jordi (Pacs, Alt Penedès, Barcelona)». *Olerdulae*, any XII. [Villafranca del Penedès], núm. 1-2-3-4, p. 103-118.
- MARTÍ, M.; POU, R.; BUCH, M. (1995). «Les estructures prehistòriques del jaciment de Can Filua, Santa Perpètua de Mogoda (Vallès Occidental)». *Limes. Revista d'Arqueologia* [Cerdanyola del Vallès], núm. 4-5, p.28-43.
- MASCORT, M. T.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1988). «Noves dades sobre el comerç fenici a Catalunya». A: *Prehistòria i arqueologia de la conca del Segre. 7è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà, p. 185-200.
- MASCORT, M.T.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1991). *El jaciment protohistòric d'Aldovesta (Benifallet) i el comerç fenici arcaic a la Catalunya meridional*. Tarragona: Diputació de Tarragona.
- MESTRES, J. (1988-89). «Les sepultures neolítiques de l'Hort d'en Grimau (Castell-

- ví de la Marca, Alt Penedès». A: *Olerdulae*, anys XIII-XIV, núm. 1-2-3-4, pàg. 97-129. Vilafranca del Penedès.
- MESTRES, J.; SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1990). «Estructures de la Primera Edat del Ferro de l'Hort d'en Grimau (Castellví de la Marca, Alt Penedès)». *Olerdulae* [Vilafranca del Penedès], any XV, núm. 1-2-3-4, pàg. 75-117.
- MESTRES, J.; SOCIAS, J. (1993). «Pou Nou: un assentament de l'edat del Bronze a la plana penedesenca (Olèrdola, Alt Penedès)». *Olerdulae* [Vilafranca del Penedès], any XVIII, p. 45-120.
- MESTRES, J.; SENABRE, M. R.; SOCIAS, J. (1994-96). «L'Alt Penedès a la Primera Edat del Ferro: consideracions a l'entorn d'un model d'ocupació del territori». A: *Gala, 3-5. Taules Rodones d'Arqueologia. I. Sant Feliu de Codines: Models d'ocupació, transformació i explotació del territori entre el 1600 i el 500 a.n.e. a la Catalunya meridional i zones limítrofes de la depressió de l'Ebre*. Sant Feliu de Codines, pàg. 247-263.
- MESTRES, J.; FARRÉ; SENABRE, M. R. (1998). «Anàlisi microespacial de les estructures enfonsades del Neolític a l'edat del ferro a la plana del Penedès». *Cypsela* [Barcelona: Museu d'Arqueologia de Catalunya], núm. 12, pàg. 11-29.
- MESTRES, J.; NADAL, J.; SENABRE, M. R.; SOCIAS, J.; MORAGAS, N. (1997). «El Pujollet de Moja (Olèrdola, Alt Penedès), ocupació d'un territori durant el Neolític i la primera edat del ferro». A: *Tribuna d'Arqueologia 1995-1996*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, pàg. 121-148.
- NADAL, J.; SENABRE, M. R.; MESTRES, J.; CEBRIÀ, A. «Evolución del aprovechamiento de los recursos faunísticos durante el Neolítico en la comarca de l'Alt Penedès (Barcelona)». A: *Saguntum. Extra-2. Actes del II Congrés del Neolític a la Península Ibèrica. Universitat de València. 1-9 abril, 1999*. València: Universitat de València, Departament de Prehistòria i d'Arqueologia, 1999, p. 85-94.
- PONS, E.; MOLIST, M.; BUXÓ R. (1994). «Les estructures de combustió i d'emmagatzematge durant la protohistòria en els assentaments de la Catalunya Litoral». *Cota Zero* [Vic], núm. 10, pàg. 49-59.
- PY, M. (1993). «Céramique grise monochrome». *Lattara* [Lattes] núm. 6, p. 445-452.
- SANMARTÍ, J.; SANTACANA, J. (1992). *El poblat ibèric d'Alorda Park. Calafell, Baix Penedès. Campanyes 1983-1988*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. (Excavacions Arqueològiques a Catalunya.)